

Információs rendszerek elméleti alapjai

Információelmélet

Az entrópia tulajdonságai

1. Az n elemű halmazon egyenletes eloszlás entrópiája, $A(n)=H(1/n, 1/n, \dots, 1/n)=\log_2 n$
2. A két elemű eloszlások $(p, 1-p)$ jellemzése

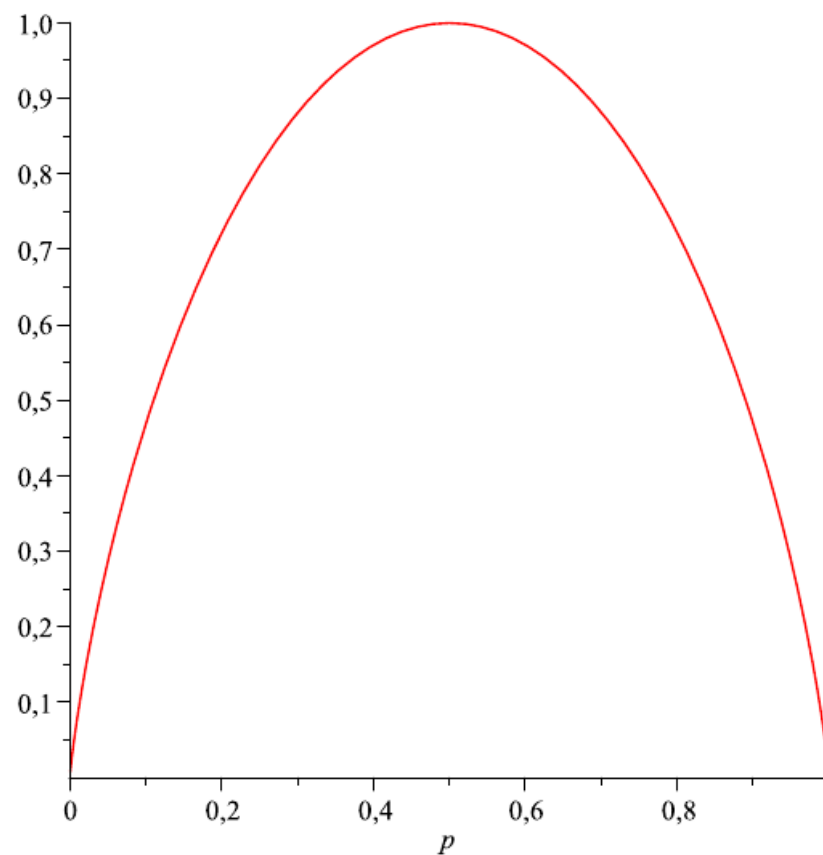
$$H(p, 1-p) = -p \log_2 p - (1-p) \log_2 (1-p)$$

$$H(p, 1-p) \leq H\left(\frac{1}{2}, \frac{1}{2}\right) = 1, \text{ egyenlő csak } p = \frac{1}{2}$$

$$H(p, 1-p) \text{ szigorúan monoton növekvő } \left[0, \frac{1}{2}\right],$$

$$\text{szigorúan monoton csökkenő } \left[\frac{1}{2}, 1\right].$$

$$H(p, 1-p)$$

1.2 Entropy: an introduction

Figure 1.4

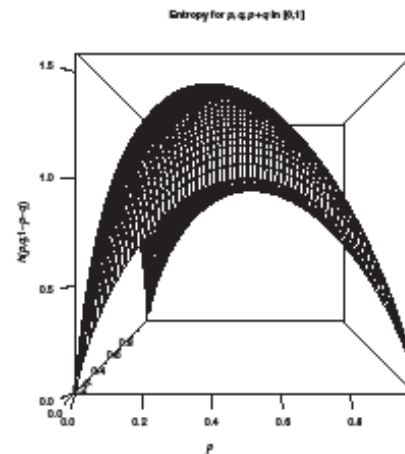

Figure 1.5

The graph of $\eta(p)$ is plotted in Figure 1.4. Observe that the graph is concave as $\frac{d^2}{dp^2}\eta(p) = -(\log e)/[p(1-p)] < 0$. See Figure 1.4.

The graph of the entropy of a three-point distribution

$$\eta_3(p, q) = -p \log p - q \log q - (1-p-q) \log(1-p-q)$$

Az entrópia tulajdonságai

$$3. \quad H(p_1, \dots, p_n) \leq H\left(\frac{1}{n}, \dots, \frac{1}{n}\right) = A(n) = \log_2 n$$

Egyenlőség csak $p_i = 1/n, i=1, \dots, n$ teljesül.

Bizonyítás: Tegyük fel, hogy $\exists p_{n-1} \neq p_n$.

Az elágazási szabály

$$\begin{aligned} H(p_1, \dots, p_{n-2}, p_{n-1}, p_n) &= \\ H(p_1, p_2, \dots, p_{n-1} + p_n) &+ (p_{n-1} + p_n) H\left(\frac{p_{n-1}}{p_{n-1} + p_n}, \frac{p_n}{p_{n-1} + p_n}\right) \\ &\leq H(p_1, p_2, \dots, p_{n-1} + p_n) + (p_{n-1} + p_n) H\left(\frac{1}{2}, \frac{1}{2}\right) \end{aligned}$$

Az eloszlás kiegyenlítése felé történő változás, (elmozdulás az egyenletes eloszlás felé), növeli az entrópiát

Az entrópia tulajdonságai

4. Valószínűségi
változók entrópiája:

Definíció:
valószínűség-
eloszlások
entrópiája

$$P(\xi = x_i), \quad i = 1, \dots, n, \quad \xi \text{ eloszlása } \sum_{i=1}^n P(\xi = x_i) = 1$$

$$P(\eta = y_j), \quad j = 1, \dots, m, \quad \eta \text{ eloszlása } \sum_{j=1}^m P(\eta = y_j) = 1$$

$$(\xi, \eta) \text{ együttes eloszlása, } p_{ij} = P(\xi = x_i, \eta = y_j).$$

A teljes valószínűség tétele alapján :

$$P(\xi = x_i) = \sum_{j=1}^m P(\xi = x_i, \eta = y_j), \quad i = 1, \dots, n$$

$$P(\eta = y_j) = \sum_{i=1}^n P(\xi = x_i, \eta = y_j), \quad j = 1, \dots, m$$

$$P(\xi = x_i, \eta = y_j) = P(\eta = y_j)P(\xi = x_i | \eta = y_j),$$

A ξ feltételes eloszlása, $\eta = y_j$ feltétel szerint,

$$P(\xi = x_i | \eta = y_j) = \frac{P(\xi = x_i, \eta = y_j)}{P(\eta = y_j)} = \frac{P(\xi = x_i, \eta = y_j)}{\sum_{i=1}^n P(\xi = x_i, \eta = y_j)}$$

Az entrópia tulajdonságai

Az előbbiek szerint az egyes eloszlások entrópiáját véve

$$H(\xi) = -\sum_{i=1}^n P(\xi = x_i) \log_2 P(\xi = x_i), i = 1, \dots, n$$

$$H(\xi, \eta) = -\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m P(\xi = x_i, \eta = y_j) \log_2 P(\xi = x_i, \eta = y_j),$$

$$H(\xi, \eta = y_j) = -\sum_{i=1}^n P(\xi = x_i | \eta = y_j) \log_2 P(\xi = x_i | \eta = y_j)$$

Az entrópia tulajdonságai

1. Tétel: A független valószínűségi változók együttes entrópiája az egyes változók entrópiájának összege:

Bizonyítás: Ha η, ξ val. változók. Függetlenek, akkor

$$P(\xi = x_i, \eta = y_j) = P(\xi = x_i)P(\eta = y_j)$$

$$H(\xi, \eta) = - \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m P(\xi = x_i)P(\eta = y_j) [\log_2 P(\xi = x_i) + \log_2 P(\eta = y_j)] =$$

$$- \sum_{i=1}^n P(\xi = x_i) \underbrace{\sum_{j=1}^m P(\eta = y_j) \log_2 P(\eta = y_j)}_{H(\eta)} - \sum_{j=1}^m P(\eta = y_j) \underbrace{\sum_{i=1}^n P(\xi = x_i) \log_2 P(\xi = x_i)}_{H(\xi)} =$$

$$H(\eta) + H(\xi)$$

Az entrópia tulajdonságai

2.Tétel:

2.Tétel: Az egyenlőség a függetlenség szükséges és elégséges feltétele :

$$H(\xi, \eta) \leq H(\eta) + H(\xi)$$

Az egyenlőség akkor és csak akkor teljesül, ha ξ, η függetlenek.
(Az entrópia additivitása a függetlenség karakterisztikus tulajdonsága)

Bizonyítás: a feltételes entrópia egy általánosabb tulajdonságából következik. $H(\xi/\eta)$.

Kérdés: Mennyi bizonytalanság marad átlagosan ξ -re nézve, ha lehetőségünk lesz η előzetes megfigyelésére. A teljes bizonytalanságból $H(\xi, \eta)$, $H(\eta)$ ismert, tisztázott; ξ , megfigyelése előtt, tehát marad $H(\xi, \eta) - H(\eta)$

Az entrópia tulajdonságai

2.Tétel:

Másként megfogalmazva,

Ha az elágazási szabály alapján – η megfigyeléséig visszük az elágazást – az elágazás utáni részt tekintjük ξ -nek, az η megfigyelése után megmaradó átlagos bizonytalanságának.

Az elágazási szabály szerint

$$H(\xi, \eta) = H(\eta) + \sum_{j=1}^m P(\eta = y_j) H(\xi | \eta = y_j)$$

Tehát mindkét úton ugyanazt kapjuk.

Definíció: A ξ valószínűségi változó η szerinti feltételes entrópiája,

$$H(\xi | \eta) = H(\xi, \eta) - H(\eta) = \sum_{j=1}^m P(\eta = y_j) H(\xi | \eta = y_j)$$

Az entrópia tulajdonságai

2.Tétel:

A $H(\xi | \eta = y_j)$ kifejtve

$$(6) \quad H(\xi | \eta) = - \sum_{j=1}^m P(\eta = y_j) \sum_{i=1}^n \frac{P(\xi = x_i, \eta = y_j)}{P(\eta = y_j)} \log_2 \frac{P(\xi = x_i, \eta = y_j)}{P(\eta = y_j)} =$$

$$H(\xi | \eta) = + \sum_{j=1}^m \sum_{i=1}^n P(\xi = x_i, \eta = y_j) \log_2 \frac{P(\eta = y_j)}{P(\xi = x_i, \eta = y_j)}$$

⟨A fenti formulát használjuk a lemma bizonyítására⟩

$$P(\xi = x_i | \eta = y_j) = \frac{P(\xi = x_i, \eta = y_j)}{P(\eta = y_j)}$$

A 2. tétel átírása a feltételes entrópiára nézve, az egyenlőtlenség mindkét oldalából $H(\eta)$ levonásával

$$H(\xi, \eta) \leq H(\eta) + H(\xi) \Leftrightarrow H(\xi | \eta) \leq H(\xi)$$

2'. tétel: $H(\xi | \eta) \leq H(\xi)$ egyenlő $\Leftrightarrow$ ha ξ és η függetlenek

A 2'. Általánosabb egyenlőtlenséget bizonyítunk

3. Tétel

Az entrópia tulajdonságai

3. Tétel

A 2'tételnél általánosabb egyenlőtlenséget bizonyítunk

3. Tétel

$$H(\xi|\eta) \leq H(\xi|f(\eta)), \text{ és az egyenlő}$$

akkor és csak akkor teljesül,

ha $\forall x, y, z$ -re, ha $f(y) = z$ -re fennáll

$$P(\xi = x|\eta = y) = P(\xi = x|f(\eta) = z)$$

Az entrópia tulajdonságai

3. Tétel

Bizonyítás: szükségünk van $f(\eta)$, $(\xi, f(\eta))$ eloszlására.

$$P(f(\eta) = z) = \sum_{f(y)=z} P(\eta = y),$$

$$P(\xi = x, f(\eta) = z) = \sum_{f(y)=z} P(\xi = x, \eta = y)$$

Az entrópia tulajdonságai

3. Tétel

Írjuk fel $H(\xi|f(\eta))$ feltételes entrópiát (6) szerint

$$H(\xi|f(\eta)) = \sum_x \sum_z P(\xi = x, f(\eta) = z) \log_2 \frac{P(f(\eta) = z)}{P(\xi = x, f(\eta) = z)} =$$

$$\sum_x \sum_z \left(\sum_{f(y)=z} P(\xi = x, \eta = y) \log_2 \frac{\sum_{f(y)=z} P(\eta = y)}{\sum_{f(y)=z} P(\xi = x, \eta = y)} \right)$$

Az entrópia tulajdonságai

3. Tétel

$$H(\xi|\eta) = + \sum_{j=1}^m \sum_{i=1}^n \underbrace{P(\xi = x_i, \eta = y_j)}_{\sum_{f(y_j)=z} P(\xi=x, \eta=y)} \log_2 \frac{\underbrace{P(\eta = y_j)}_{\sum_{f(y_j)=z} P(\eta=y_j)}}{\underbrace{P(\xi = x_i, \eta = y_j)}_{\sum_{f(y_j)=z} P(\xi=x, \eta=y)}}$$

$$H(\xi|\eta) = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m \left(\sum_{f(y_j)=z} P(\xi = x_i, \eta = y_j) \log_2 \frac{P(\eta = y_j)}{P(\xi = x_i, \eta = y_j)} \right)$$

$$H(\xi|f(\eta)) = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m \left(\left(\sum_{f(y_j)=z} P(\xi = x_i, \eta = y_j) \right) \log_2 \frac{P(\eta = y_j)}{P(\xi = x_i, \eta = y_j)} \right)$$

$$H(\xi|\eta) \leq H(\xi|f(\eta))$$

$$\sum_{f(y_j)=z} \underbrace{P(\xi = x_i, \eta = y_j)}_{a_j} \log_2 \frac{\overbrace{P(\eta = y_j)}^{b_j}}{\underbrace{P(\xi = x_i, \eta = y_j)}_{a_j}} \leq \underbrace{\left(\sum_{f(y_j)=z} P(\xi = x_i, \eta = y_j) \right)}_{a = \sum a_j} \log_2 \underbrace{\frac{\sum_{f(y_j)=z} P(\eta = y_j)}{\sum_{f(y_j)=z} P(\xi = x_i, \eta = y_j)}}_{\log_2 \frac{b}{a}}$$

Az entrópia tulajdonságai

3. Tétel

$$H(\xi|\eta) = + \sum_{j=1}^m \sum_{i=1}^n \underbrace{P(\xi = x_i, \eta = y_j)}_{\sum_{f(y_j)=z} P(\xi=x_i, \eta=y_j)} \log_2 \frac{\underbrace{P(\eta = y_j)}_{\sum_{f(y_j)=z} P(\eta=y_j)}}{P(\xi = x_i, \eta = y_j)}$$

$$H(\xi|\eta) = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m \left(\sum_{f(y_j)=z} P(\xi = x_i, \eta = y_j) \log_2 \frac{P(\eta = y_j)}{P(\xi = x_i, \eta = y_j)} \right)$$

$$H(\xi|f(\eta)) = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m \left(\left(\sum_{f(y_j)=z} P(\xi = x_i, \eta = y_j) \right) \log_2 \frac{P(\eta = y_j)}{P(\xi = x_i, \eta = y_j)} \right)$$

$$H(\xi|\eta) \leq H(\xi|f(\eta))$$

$$\sum_{f(y_j)=z}^m \underbrace{P(\xi = x_i, \eta = y_j)}_{a_j} \log_2 \frac{\overbrace{P(\eta = y_j)}^{b_j}}{P(\xi = x_i, \eta = y_j)} \leq \underbrace{\left(\sum_{f(y_j)=z} P(\xi = x_i, \eta = y_j) \right)}_{a = \sum a_j} \log_2 \frac{\sum_{f(y_j)=z} P(\eta = y_j)}{\sum_{f(y_j)=z} P(\xi = x_i, \eta = y_j)}$$

$$\log_2 \frac{b}{a} = \log_2 \frac{\sum b_j}{\sum a_j}$$

Az entrópia tulajdonságai

3. Tétel

Hasonlóan $H(\xi|\eta)$ felírását végezzük $x, z, f(y)=z$, bontásban

$$H(\xi|\eta) = \sum_x \sum_z \left(\sum_{f(y)=z} P(\xi = x, \eta = y) \log_2 \frac{\sum_{f(y)=z} P(\eta = y)}{\sum_{f(y)=z} P(\xi = x, \eta = y)} \right)$$

Elegendő az x, z összegzésen belüli tagokat összehasonlítani. Az összehasonlítandó formulák alakja?

$$a_1, a_2, \dots, a_n > 0, b_1, b_2, \dots, b_n > 0, a = \sum_{i=1}^n a_i, b = \sum_{i=1}^n b_i$$

$$\sum_{i=1}^n a_i \log_2 \frac{b_i}{a_i} \quad \text{és} \quad a \log_2 \frac{b}{a},$$

$$a_i \cdots P(\xi = x, \eta = y), b_i \cdots P(\eta = y)$$

$$a = \sum_{f(y)=z} P(\xi = x, \eta = y), b = \sum_{f(y)=z} P(\eta = y)$$

Az entrópia tulajdonságai

3. Tétel - Lemma

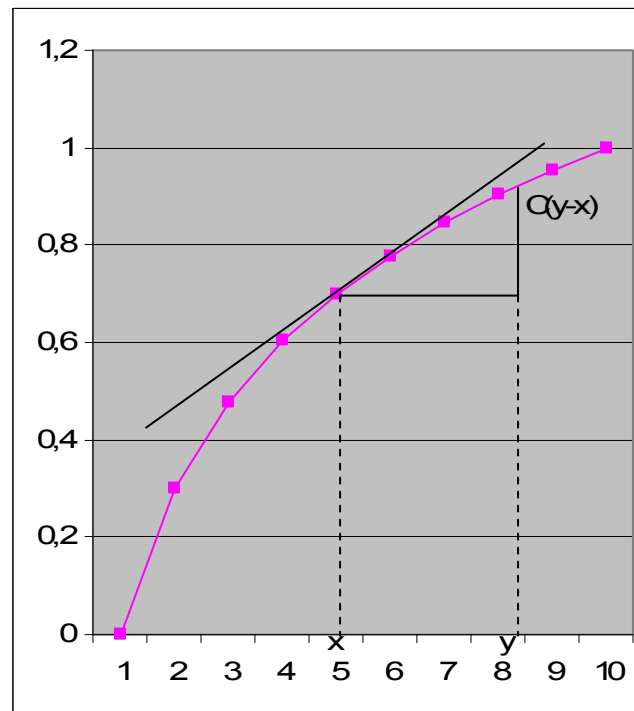
Lemma:

$$\sum_{i=1}^n a_i \log_2 \frac{b_i}{a_i} \leq a \log_2 \frac{b}{a}, \quad a = \sum_{i=1}^n a_i, b = \sum_{i=1}^n b_i$$

Egyenlőség csak $b_i/a_i = b/a$ esetén, áll fenn

Bizonyítás: a $\log_2 x$ függvény konvexitása miatt

Közelítés

Az entrópia tulajdonságai

3. Tétel - Lemma

$\log_2 y \leq \log_2 x + C_x(y - x)$ ... és egyenlő csak $x = y$

→

$\log_2 \frac{b_i}{a_i} \leq \log_2 \frac{b}{a} + C_{\frac{b}{a}} \left(\frac{b_i}{a_i} - \frac{b}{a} \right)$, és egyenlő csak $\frac{b_i}{a_i} = \frac{b}{a}$,

szorozva a_i - vel összegezve

$$\sum_{i=1}^n a_i \log_2 \frac{b_i}{a_i} \leq \sum_{i=1}^n a_i \log_2 \frac{b}{a} + C_{\frac{b}{a}} \left(\sum_{i=1}^n a_i \left(\frac{b_i}{a_i} - \frac{b}{a} \right) \right) =$$

$$a \log_2 \frac{b}{a} + C_{\frac{b}{a}} \left(\underbrace{\sum_{i=1}^n b_i}_b - \underbrace{\sum_{i=1}^n a_i}_a \frac{b}{a} \right) = a \log_2 \frac{b}{a}$$

Az entrópia tulajdonságai

3. Tétel

Lemma miatt

$$H(\xi|\eta) \leq H(\xi|f(\eta))$$

És egyenlőség csak akkor, ha $\forall z$ -re teljesül a lemma azaz $f(y)=z$ -n

$$\frac{P(\eta = y)}{P(\xi = x, \eta = y)} = \frac{\sum_{f(y)=z} P(\eta = y)}{\sum_{f(y)=z} P(\xi = x, \eta = y)}$$

Az entrópia tulajdonságai

3. Tétel-2. Tétel

3. Tétel következménye a 2. tétel az $f(y) \equiv c$ függvényre
És egyenlőség csak akkor, ha $\forall z$ -re teljesül a
lemma azaz $f(y)=z-n$

$$H(\xi|\eta) \leq H(\xi|f(\eta)) = P(f(\eta) = c)H(\xi|f(\eta) = c) = H(\xi)$$

= $\Leftrightarrow$

$$\frac{P(\xi = x, \eta = y)}{P(\eta = y)} = \frac{P(\xi = x, f(\eta) = c)}{P(f(\eta) = c)} = P(\xi = c)$$

Tehát függetlenek (az egyenlőség szükséges és elégséges feltétele).

Az entrópia tulajdonságai

2'. Tétel

2'. Tétel :

$$H(\xi_3 | \xi_1, \xi_2) \leq H(\xi_3 | \xi_2)$$

$$= \Leftrightarrow \text{ha } P(\xi_3 = x_3 | \xi_1 = x_1, \xi_2 = x_2) = P(\xi_3 = x_3 | \xi_2 = x_2) \quad \forall \quad x_1, x_2, x_3$$

Bizonyítás :

$f(x_1, x_2) = x_2$ választással

$$H\left(\underbrace{\xi_3}_{\text{jövő}} \middle| \underbrace{\xi_1, \xi_2}_{\text{múlt}}\right) \leq H(\xi_3 | f(\xi_1, \xi_2)) = H(\xi_3 | \xi_2)$$

$= \Leftrightarrow \text{ha}$

$$P(\xi_3 = x_3 | \xi_1 = x_1, \xi_2 = x_2) = P(\xi_3 = x_3 | f(\xi_1, \xi_2) = x_2) =$$

$$P(\xi_3 = x_3 | \xi_2 = x_2)$$

Az entrópia tulajdonságai

2'. Tétel Általánosan megfogalmazva

Markov lánc tulajdonság

$$\begin{aligned} H(\xi_t = x_t | \xi_1 = x_1, \dots, \xi_{t-1} = x_{t-1}) &\leq H(\xi_t = x_t | \xi_{t-1} = x_{t-1}) \\ = \Leftrightarrow \text{ha } P(\xi_t = x_t | \xi_1 = x_1, \dots, \xi_{t-1} = x_{t-1}) &= P(\xi_t = x_t | \xi_{t-1} = x_{t-1}) \\ \forall x_1, \dots, x_{t-1}, x_t \end{aligned}$$

Az entrópia tulajdonságai

2'. Tétel

2'. Tétel :

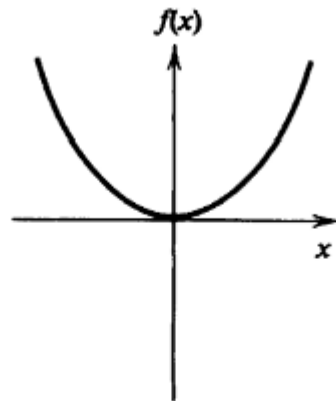
„ a legnagyobb a bizonytalanság a jövőre, akkor van ha csak a jelen ismerem és a múltat nem”

Markov lánc tulajdonság: „a jelen ismeretében a múlt és a jövő független”

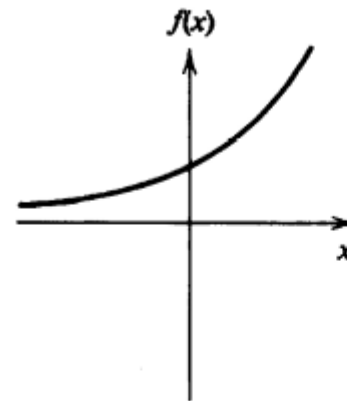
„A jövő a múlttól csak a jelenen keresztül függ”

Matematikai kitérő –

A valószínűségszámítás alapfogalmairól Konkáv és konvex függvények

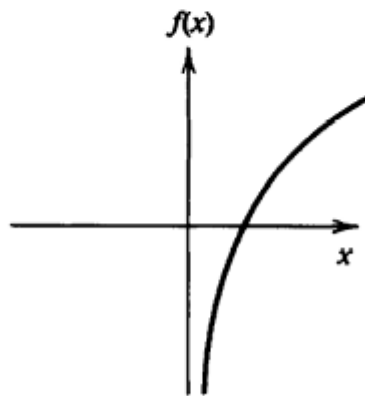

$$f(x) = x^2$$

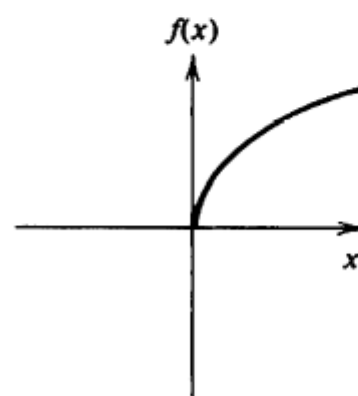

$$f(x) = e^x$$

(a)

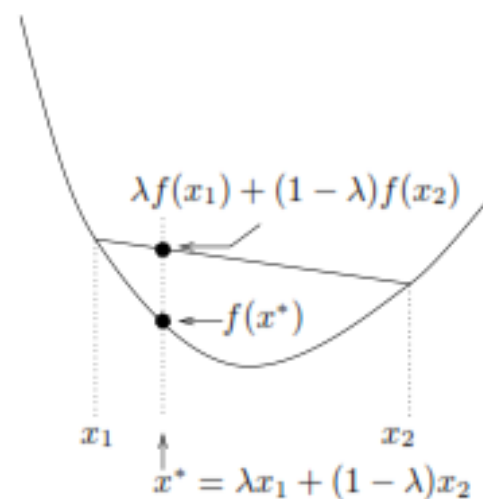
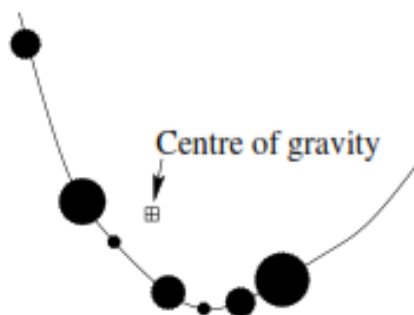
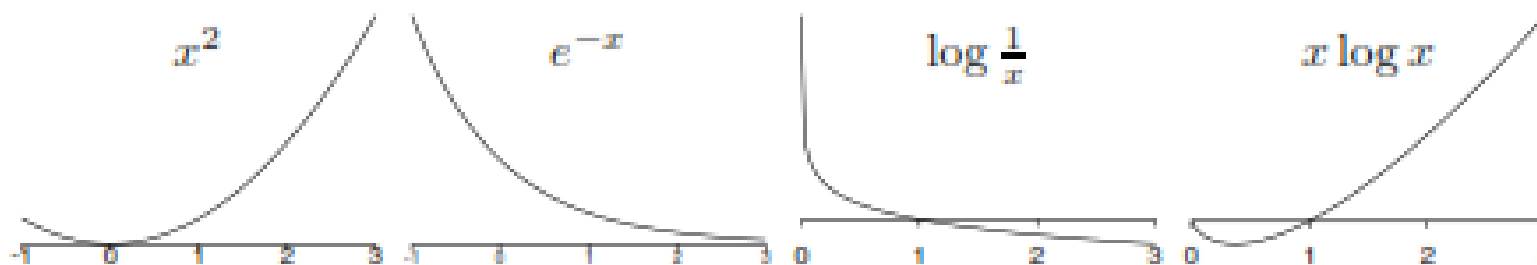
$$f(x) = \log x$$

$$f(x) = \sqrt{x}, x \geq 0$$

(b)

Matematikai kitérő – A valószínűségszámítás alapfogalmairól Konvex függvények

**Konvexitás
definíciója**

Matematikai illusztráció

A lemma következményei

$$(1) \quad \sum_{i=1}^n a_i \log_2 \frac{b_i}{a_i} \leq a \log_2 \frac{b}{a}$$

$$\sum_{i=1}^n p_i = 1, \quad \sum_{i=1}^n q_i = 1 \quad \forall i - re, \quad p_i, q_i \geq 0$$

$$\sum_{i=1}^n p_i \log_2 \frac{p_i}{q_i} \leq 1 \log_2 \frac{1}{1} = 0$$

$$- \left(\sum_{i=1}^n p_i \log_2 p_i \right) - \left(- \sum_{i=1}^n p_i \log_2 q_i \right) \leq 0$$

$$H(p_1, \dots, p_n) \leq - \sum_{i=1}^n p_i \log_2 q_i$$

$$(2) \quad a_i = p_i, \quad b_i = 1, \quad b = n$$

$$\sum_{i=1}^n p_i \log_2 p_i^{-1} \leq 1 \log_2 \frac{n}{1} = \log_2 n$$

Az egyenletes eloszlás entrópiája maximális

Matematikai kitérő – A valószínűségszámítás alapfogalmairól

Elméleti összefoglaló

$B_1, B_2, \dots, B_n$ események teljes eseményrendszert alkotnak, ha $B_1 + B_2 + \dots + B_n = \Omega$
és $B_i \cdot B_j = \emptyset$, ha $i \neq j$ ($i=1, 2, \dots, n; j=1, 2, \dots, n$).

[Másképpen $P(B_1) + \dots + P(B_n) = 1$ és $P(B_i \cdot B_j) = 0$]

A teljes valószínűség tétele

Ha a $B_1, B_2, \dots, B_n$ események teljes eseményrendszert alkotnak, és $P(B_i) \neq 0$
($i=1, 2, \dots, n$), akkor tetszőleges A esemény valószínűségére érvényes a következő:

$$P(A) = P(A|B_1) \cdot P(B_1) + P(A|B_2) \cdot P(B_2) + \dots + P(A|B_n) \cdot P(B_n) = \sum_{i=1..n} P(A|B_i) \cdot P(B_i).$$

A Bayes-tétel

Ha a $B_1, B_2, \dots, B_n$ események teljes eseményrendszert alkotnak, és $P(B_i) \neq 0$
($i=1, 2, \dots, n$), továbbá A tetszőleges olyan esemény, amelyre $P(A) \neq 0$, akkor

$$P(B_i|A) = P(A|B_i) \cdot P(B_i) / \sum_{j=1..n} P(A|B_j) \cdot P(B_j).$$